

'Europa kan de wereld nog redden'

Na haar spraakmakende 'Het Lugano Rapport' komt deze maand van Susan George ook 'Een andere wereld is mogelijk, ALS...', in Nederland uit. George, 'grande dame' van het anders-globalisme, is verbonden aan het Trans International Institute in Amsterdam.

Zij emigreerde in 1994 van de VS naar Frankrijk, heeft drie kinderen en vier kleinkinderen.

Een bevlogen activiste in mantelpak klaagt aan. TEKST **STAN VAN HOUCKE** FOTOGRAFIE **REUTERS/WFA**

“Het is een groot probleem voor het kapitalisme dat een groeiend aantal mensen volstrekt overtoellig is. Ze zijn niet nuttig voor de productie en ook niet voor de consumptie, want ze produceren en consumeren niets bruikbaar voor het systeem. En het marxistisch idee dat het kapitalisme altijd een reserveleger arbeiders nodig heeft, wordt ronduit absurd wanneer het om miljarden individuen

gaat. Deze mensen zijn in feite een blok aan het been, want ook al horen ze er niet bij, ze creëren wel ecologische, sociale, en politieke problemen in al die lage lonenlanden waarin grote concerns investeren. Dus heb je twee keuzes: of je verandert het systeem zodat ook de overtoelligen erin opgenomen worden, of je zoekt naar manieren om de bestaande wereld meer beheersbaar te maken. Aangezien de kloof tussen arm en rijk groeit en steeds meer mensen uitgestoten worden, ook hier in het rijke Westen, blijft alleen keuze twee over. In 'Het Lugano Rapport' beschrijf ik hoe het probleem van de overtoelligen in de jaren zeventig van de vorige eeuw nog beheersbaar was, toen de wereldbevolking ongeveer vier miljard mensen telde. Wil de vrije markt zich ongestoord blijven ontplooien dan zullen er dus drastische maatregelen moeten worden getroffen. Het kapitalisme loopt het gevaar dat de armen op den duur in opstand komen. Nu al krijgen de concerns in toenemende mate de schuld voor de kwalen van de wereld. Die ontwikkeling beschrijf ik in mijn boek op een allegorische en satirische manier om duidelijk te maken wat er eigenlijk al aan het gebeuren is zonder dat er sprake is van een of ander complot. Dat hoeft niet, ook zonder een daadwerkelijk complot

zijn de armen in de wereld afgeschreven. Zolang men de situatie laat voortbestaan blijven miljarden mensen gemarginaliseerd en daarmee vatbaar voor allerlei ziekten, het aantal hongerigen neemt toe, aids verspreidt zich almaar. Daarvoor hoeft men geen extra maatregelen te nemen.

EXPLOSIEVE STIJGING SLACHTOFFERS

De Bevolkingsreducerende Strategieën waarbij men bestaande ziektes laat voortwoekeren, zullen in de toekomst de bevolkingen in de derde wereld decimeren. Ik zeg niet dat die strategieën bewust worden toegepast, nog niet in elk geval, maar je ziet bijvoorbeeld wel dat aids niet werkelijk bestreden wordt. Omdat het vooral de armen treft die onbelangrijk

'OOK ZONDER EEN COMLOT ZIJN DE ARMEN IN DE WERELD AFGESCHREVEN'

zijn, laat men de natuur haar beloop. De Verenigde Staten werd gedwongen te beloven vele miljarden te besteden aan de bestrijding ervan, maar het gebeurt ge-

Aidspatiënt in Livingstone, krottenwijk van Malota, Zambia. "Strategieën waarbij men bestaande ziektes laat voortwoekeren, zullen in de toekomst de bevolkingen in de derde wereld decimeren."

woonweg niet zoals iedere ingewijde weet. Een ander voorbeeld is het wereldwijd steeds schaarser worden van zoet water. Al meer dan een miljard mensen heeft geen zuiver drinkwater, en dat aantal stijgt de komende jaren dramatisch waardoor het aantal slachtoffers van ziektes explosief zal blijven toenemen. Ook aan dat probleem wordt niet echt serieus gewerkt. En dan de klimaatsverandering als gevolg van de toenemende milieuverontreiniging. Voorjaar 2005 werd het *millennium ecosystem assesement* bekend gemaakt, waaraan 1300 wetenschappers uit 95 landen vier jaar lang werkten, het grootste onderzoek ooit naar de toestand van de aarde. Kofi Annan vatte het perfect samen toen hij zei dat de studie aantoont hoe menselijke activiteiten de aarde verwoesten en hoe we de biodiversiteit, de basis van al het leven, op grote schaal vernietigen. Het zijn de armen die als eersten de klappen opvangen, omdat ze geen geld hebben om de allerergste gevolgen op te vangen. Ook de wereldwijde milieuvernietiging wordt niet echt aangepakt. Integendeel, de verwoesting neemt toe. Intussen weigert president Bush zijn standpunt over Kyoto te veranderen, omdat het verdrag 'de Amerikaanse economie te gronde' zou richten. Hij heeft nog gelijk ook. Die economie kan alleen bestaan door

de vernietiging van de natuur en zo blijft de Verenigde Staten de grootste milieuvriendelijker die een kwart van alle broeikasgasen produceert.

IRRATIONALITEIT VAN HET SYSTEEM

Hoe je het systeem ook wilt noemen: kapitalisme, de vrije ondernemingsgewijze productie, neoliberalisme, de vrije markt, het maakt niet uit, kenmerkend is de irrationaliteit van het systeem. Zo verdwijnt er steeds meer werk naar de lage lonen landen, waardoor er in de rijke wereld een structurele werkloosheid ontstaat en een daling van de koopkracht. Het gevolg is overproductie en dus een economische recessie. Door voortdurend enorme geldbedragen te lenen, draait alleen de Amerikaanse economie goed, voor zolang dat duurt, want op een gegeven moment moet het zijn kaarten op tafel leggen. En ook de economieën van de lage lonen landen als India en China profiteren. Dat wil zeggen enkele sectoren van die economie, de kleine boeren in het binnenland blijven straatarm. De vraag is: wat moet men met al die overtollige mensen van wie het werk naar de derde wereld is verdwenen of die wegbezuinigd zijn? En wat gaat de vrije markt doen met de vele honderden miljoenen armen in Afrika, Latijns Amerika,

India en China? Het wezenlijke probleem daarbij is dat het voor een irrationeel systeem onmogelijk is om rationele oplossingen te vinden. In feite regeert alleen een economisch systeem dat maximale winsten eist voor minimale inzet. Het functioneert autonoom, op de bestuurdersplaats zit niemand. Zelfs topmensen uit het bedrijfsleven die bewust zijn van de werkelijke problemen en die verder vooruit kijken, worden gedwongen op korte termijn te denken en te handelen, aangezien ze verplicht zijn hun aandeelhouders tevreden te houden. Ze worden beheerst door de financiële markten en die kennen alleen de logica van vraag en aanbod, voor de rest handelen ze volstrekt irrationeel. Dus een oplossing kan nooit van dit economische systeem komen.

Om die reden is het noodzakelijk dat het economische systeem ingebed wordt in het maatschappelijk en politiek bestel. Dat is ook precies wat de wetenschapper Karl Polanyi in veel van zijn boeken heeft aangetoond. Zolang de irrationele economische krachten niet gecontroleerd worden, hebben we geen schijn van kans om broodnodige veranderingen te bewerkstelligen. Het enige dat we kunnen doen is politici dwingen die irrationele krachten aan banden te leggen. In plaats van gewone menselijke behoeften te bevredigen is het doel van de huidige economie zoveel mogelijk winst maken om een kleine kaste van aandeelhouders tevreden te houden.

CONTROLE OVER GRONDSTOFFEN

We kunnen de economie democratisch sturen zoals bleek in de periode na de Tweede Wereldoorlog toen veel Europese landen geruïneerd waren en men desondanks in staat was in de behoeften van de meeste mensen te voorzien. Dus als de juiste politiek wordt gevoerd kunnen we

het fatsoenlijk organiseren en vandaag de dag is de wereld rijk genoeg om dat voor iedereen te doen. De enige verklaring voor de politieke koers van de Verenigde Staten is simpelweg het feit dat de Amerikaanse elite de militaire macht ziet als de beste manier om de controle te behouden over de grondstoffen. Die totale controle is ook een absolute noodzaak wanneer je met slechts vier of vijf procent van de wereldbevolking ongeveer een kwart van alle hulpbronnen op aarde verbruikt. Daarom heeft de Verenigde Staten meer dan zeshonderd militaire bases in zo'n 130 landen. Om geopolitieke redenen wordt nu een deel van die bases vanuit Europa verder naar het Midden Oosten verplaatst voor de olie, en naar Centraal Azië om de opkomende economische grootmacht China te omsingelen. De beleidsbepalers in de Verenigde Staten denken in Orwelliaanse termen, waarbij enkele grootmachten permanent om de suprematie strijden en nu wordt China gezien als een potentiële militaire vijand. Ik denk dat dit een heilloze weg is. Ik geloof in zachte krachten, misschien zit ik er volledig naast, maar toch ben ik van mening dat het mogelijk is. Bovendien loopt de gewelddadige weg op niets anders uit dan de totale vernietiging. Dat weten de Europeanen als geen ander, zoveel heeft de ervaring in die desastreuze twintigste eeuw hen wel geleerd. Wat ik in 'Het Lugano Rapport' met behulp van accurate gegevens wil laten zien is dat ons economisch model

'BUSH HEEFT GELIJK: KYOTO ZOU DE AMERIKAANSE ECONOMIE TE GRONDE RICHTEN'

onherroepelijk in een soort fascisme zal eindigen, het logische resultaat van een systeem dat niet de bevolking maar een kleine elite dient en dat in een permanente staat van oorlog verkeert met mens en natuur. In mijn boek stel ik het neoliberalisme een universele machine is die het milieu vernietigt en talloze verliezers voortbrengt. Dat proces versnelde zich in de jaren van deregulering, privatisering en no-nonsense van Ronald Reagan. On-

Slachtoffer van hongersnood in Danan, Ethiopië.

Susan George: "Een oplossing kan nooit van dit economische systeem komen."

der zijn presidentschap verdubbelde het inkomen van de rijkste één procent van de Amerikanen terwijl tachtig procent van de gewone gezinnen erop achteruit ging. Het reële inkomen van Britse en Amerikaanse werknemers is nu lager dan in 1987. Internationaal gesproken is de laatste drie decennia de inkomensongelijkheid tussen het bovenste en het onderste vijfde deel van de mensheid tweemaal zo groot geworden. Ik wil dan ook benadrukken dat Europa het Amerikaanse confrontatie model op militair en economisch gebied niet hoeft te imiteren.

CONCENTRATIE VAN MACHT

Europa kán een alternatief bieden. Daarom heb ik ook als Franse staatsburger campagne gevoerd tegen de Europese grondwet. Een tegenstem geeft ons de mogelijkheid onze regeringen te dwingen een fundamenteel andere koers te varen dan de huidige waarbij een hele kleine economische elite steeds meer bevoordeeld wordt. Een beleid dat overal onvermijdelijk

tot geweld leidt. Kijk naar Irak, daar wordt een politiek gevoerd van totale onderwerping. De Amerikaanse regering wil daar de macht over alles, niet alleen over de olie maar tevens de macht over de hele wederopbouw. Het eerste wat het Amerikaanse leger deed toen het Bagdad bezette was het ministerie van Olie bewaken, het eerste wat de Amerikaanse bewindvoerder Paul Bremmer deed was alle Iraakse investeringswetten veranderen. Intussen zijn 100.000 Irakezen om het leven gekomen en is het land op elk gebied een chaos. Dat is het uiteindelijke resultaat van een economisch model waarbij de kapitalistische groei en efficiëntie voorop staan en alle andere waarden daaraan ondergeschikt zijn gemaakt.

De neoliberale doctrine komt erop neer dat elke vorm van maatschappelijke bescherming als een obstakel van de vrije markt wordt gezien en dus moet worden geëlimineerd. Democratie speelt daarbij geen doorslaggevende rol. We mogen over

steeds minder beslissen. Zo staat bijvoorbeeld letterlijk in de Europese grondwet dat de Europese Commissie het enige orgaan is dat het gemeenschappelijk welzijn bepaalt, dus niet het democratisch gekozen parlement. En dat is een angst-aanjagende concentratie van macht. Er is sprake van maar bitter weinig echte democratie en daarom was dat referendum ook zo belangrijk. Het was de eerste keer in jaren dat de burger werkelijk iets gevraagd werd over Europa. Momenteel gaat de strijd om het creëren van een betekenisvolle democratie, want anders blijft er niet veel meer over dan stemmen over triviale zaken, zoals bijvoorbeeld welke kleur de vlag moet hebben.

EUROPA: DE ENIGE HOOP

Stapsgewijs wordt de democratie uitgehouden omdat de elites in de diverse landen een goed functionerende democratie als een hinderpaal zien. Chirac bijvoorbeeld zou het liefst willen dat het hele idee van een referendum nooit was gelanceerd. Vooraf dacht men dat het een gelopen race was, dat de grondwet met vlag en wimpel zou worden aangenomen. Nu knijpen ze 'm. Dat de bevolking zich werkelijk uitsprekt hoort namelijk niet. Onze elites zijn er diep van overtuigd dat men de bevolking nooit moet laten kiezen over werkelijk belangrijke zaken. Wat wij burgers moeten voorkomen is dat van de democratie een farce wordt gemaakt. We hebben nog een kans om er greep op te krijgen. Maar dan zullen de Europeanen wel een eigen weg moeten inslaan. Op dit moment is Europa de enige hoop. Het kan een sociaal alternatief zijn voor het destructieve Amerikaanse model. Het heeft een soortgelijk bruto nationaal product, de bevolkingsaantallen verschillen niet echt, het heeft alleen niet dezelfde militaire capaciteit. Maar is dat echt noodzakelijk? Als Europa een eigen koers gaat varen, zal dat de situatie ook elders veranderen. Vergeet niet dat de Verenigde Staten zich tijdens de koude oorlog genoodzaakt zag een zeker aantal sociale wetten in te voeren, want ze konden hun eigen bevolking niet slechter behandelen dan de Sovjets deden. Sinds de val van het communisme echter wordt die sociale wetgeving steeds verder afgebroken. Nu weet ik wel dat het Europese bedrijfsleven dezelfde doelen heeft

als de Amerikaanse, en misschien verliezen we, maar toch: we kunnen het anders doen, we kunnen een echt debat beginnen, we kunnen bepalen hoe de samenleving georganiseerd wordt. Ik heb vertrouwen in de kracht van gewone mensen. Mochten we toch verliezen dan zal Europa op den duur in niets verschillen van de Amerikaanse maatschappij: ieder voor zich en god voor ons allen, zonder sociaal systeem en alleen voor de kapitaalkrachtigen fatsoenlijk onderwijs, medische zorg en huisvesting. De armen zullen in getto's opgesloten zitten, zoveel mogelijk in toom gehouden door de politie.

IRREËLE Vernietigingsdrift

Het kapitalisme wordt gedreven door instincten. Interessant is dat terwijl de armoedegrens altijd nauwkeurig is gedefinieerd, er geen rijkdomsgrens bestaat. Er is geen officieel vastgestelde bovengrens. De hebzucht is oneindig. Daarnaast wordt het systeem beheerst door een buitengewoon prestatiegericht mannelijk drift: ik moet beter zijn dan jij, ik moet over je heen kunnen lopen. Hoewel ik niet zo voor genetische verklaringen ben omdat ze altijd te oppervlakkig zijn, moet er toch één of ander element bestaan dat dom

'MOMENTEEL GAAT DE STRIJD OM HET CREËREN VAN EEN BETEKENISVOLLE DEMOCRATIE'

tribalisme creëert, ongeciviliseerd gedrag, waar de cultuur geen greep op heeft en ons vermogen om cultuur te scheppen vernietigt. Tegelijkertijd besef ik dat zelfs dit geen verklaring is voor die enorme vernietigingsdrift, want dieren hebben samenlevingen die veel meer competitie kennen. Ze vechten om het leiderschap, maar ze kunnen zich niet permitteren alle rivalen te doden omdat er dan te weinig overblijven om zich te beschermen wanneer ze door een grotere groep worden aangevallen. Biologen ontdekken keer op keer weer dat er in natuurlijke systemen evenveel samenwerking als competitie bestaat. Darwin had met zijn ideeën over natuurlijke selectie niet helemaal gelijk,

er zijn nuances, zo blijkt. Kapitalistische maatschappijen schijnen dit evenwel niet te begrijpen. Daarom geloof ik echt dat Europa een samenleving moet en kan ontwikkelen waarbij niemand uit de boot valt. Momenteel worden de mensen blootgesteld aan een ongelijkwaardige competitie binnen de Europese Unie, waarbij de burgers van West- en Oost-Europa tegen elkaar moeten concurreren op de interne arbeidsmarkt waar - zoals dit zo mooi heet - competitie vrij en onbelemmerd dient te zijn. En vervolgens wordt men blootgesteld aan de wereldwijde competitie, met andere woorden: de werknemers hier moeten concurreren met de werknemers in de lage lonen landen en de uitkomst daarvan staat natuurlijk bij voorbaat vast. Steeds meer wordt nu ook de dienstensector naar de veel goedkopere derde wereld overgeheveld. De enige rationele reactie op deze vorm van globalisering is het af te wijzen om zo onze eigen bevolking te beschermen. Tegelijkertijd zijn we verplicht de bevolking van de derde wereld te helpen door het afschaffen van de hoge import tarieven op hun eigen producten en het stoppen met dumpen van onze gesubsidieerde overschotten daar. Innovatief zou zijn als we zouden investeren in onderwijs en wetenschappelijk onderzoek naar zaken die de hele mensheid ten goede komen. Het Amerikaanse conflictmodel nabootsen is desastreus, zoals blijkt uit de geschiedenis van de Sovjet Unie. Uiteindelijk kon het Sovjetrijk de wapenwedloop niet meer financieren en ging ten onder. Het enige alternatief is een samenleving gebaseerd op de uitgangspunten van de Verlichting, dus op een humane levenswijze. Het idee van een vrije markt is daarbij zeker bruikbaar, maar dan niet een volstrekt ongecontroleerde markt. Daarnaast zijn nutsbedrijven nodig en maatschappelijke bescherming van de zwakkeren en solidariteit tussen generaties en volkeren. ”

Van Susan George zijn in het Nederlands 'Het Lugano Rapport' en 'De wereld kan veranderen, ALS...' uitgebracht door Uitgeverij Lemniscaat, Rotterdam.

Een overzicht van andere publicaties van Susan George is te raadplegen op www.tni.org/george

MOHAMMED BENZAKOUR

Shakespeare & de Koran

Mohammed Benzakour (Marokko, 1972) is columnist en publicist. Met zijn boek *Abou Jahjah, nieuwlichter of oplichter?* (2004) bracht hij op indringende wijze in kaart hoe tendentiek in Nederland en België met het politieke fenomeen Dyab *Abou Jahjah* is ongesprongen. In 2005 verscheen *Osama's Grot*, een sprankelende bundel beschouwingen en columns op het breukvlak van twee culturen. Zijn publicaties leverden hem o.a. De Amsterdamse Media Prijs en de Zilveren Zebra op. In 2005 werd hij door het Humanistisch Vredesberaad i.s.m. het Huis van Erasmus uitgeroepen tot Vredesjournalist 2005/2006.

Goddank, ze bestaan nog, kranteninterviews die het nut van ma-kreelpakpapier overstijgen: 'Alle vertalers en lezers van Shakespeare's toneelstukken en sonnetten moeten zich flink omscholen' (NRC Handelsblad 19 augustus).

Hij heet Jan Jonk en Jan Jonk is de minste niet. Als anglist en specialist Oud-Engels en Oud-Noors is Jan Jonk een autoriteit waarvan er in dit land geen tweede rondloopt. Zie zijn doopceel op internet en u zult bedeesd

uw hoed afnemen. Ver weg van de gezwollen theaterwereld van de Randstad, ergens diep in de bossen van het Limburgse Heijen aan de Maas, werkt deze aartspurist met verbeten volharding aan de verplaatsing van Shakespeare's geest naar ons vasteland, ofwel: hij vertaalt. De sonnetten voltooide hij al in 1979, en sedertdien zwoegt hij onverstoord op diens voltallige verzameling toneelstukken (39 in totaal) – en als de goden meewerken legt hij er voor het zomereinde de laatste hand aan.

Hoe gaat Jan Jonk te werk? Als obsessie en perfectionisme een lichaam kennen, worden ze door Jan Jonk belichaamd. Wanneer er staat '*I had rather have her chased than chaste*' maakt de knappe kluisenaar ervan: 'Ik heb ze liever voor gekoos dan gekuis'. Immers, in deze vertaling blijft de essentiële herhaling van *chased* en *chaste* behouden. Waar Shakespeare rijmt, rijmt Jan Jonk ook. En waar in *Macbeth* een zin met tien bijtende s'en voorkomt, zoekt Jan Jonk naar tien bijtende

equivalenten, al moet hij daarvoor de kosmos afreizen. Een beetje Shakespeare-dilettant zal het dus niet verbazen dat Jan Jonk behoorlijk gruwet van het 'ondeugdelijke werk' van populaire Shakespeare-vertalers als Willy Courteaux, Peter Versteegen, Gerrit Komrij, Hugo Claus en Tom Lanoye. En over de nieuwste Ivo van Hove, *The taming of the shrew* (vertaald door schrijver Hafid Bouazza) schampert hij fijntjes: 'Als daarin twee zinnen van Shakespeare klinken zoals hij het had bedoeld was het al veel geweest.'

Nu, wat precies grieft Jan Jonk? Allereerst de stupiditeit om Shakespeare's Engels te verwarren met hedendaags Engels. De Britse duivelskunstenaar schreef namelijk in het Vroeg Modern-Engels en dat ligt vele malen dichterbij het Midden-Engels dan bij het hedendaagse. Bovendien vergeet men iets onvergeeflijks: de geest van Shakespeare, zijn *bedoeling*. En met 'bedoeling' bedoelt Jan Jonk dat het aantal lettergrepen, klemtonen, ritme, rijmwoorden en assonanties in de vertaling exact moeten overeenkomen met het origineel. Maar het ergste van alles: geen van de populaire heerschappen heeft het magistrale *Shakespeare's words* van David Crystal überhaupt aangeraakt. Dit boek rekent op ongenadige wijze af met de standaardhandboeken zoals uitgegeven door het fameuze Ox-

'ALS VERTALEN HERSCHEPPEN IS, DAN WORDT HET TIJD VOOR EEN FATSOENLIJKE VERTALING VAN DE KORAN'

fort University Press, waarin de grove fout wordt begaan door eigennamen en woordbetekenissen 'hedendaags' te interpreteren. Jan Jonk illustreert: '*minute*' was in Shakespeare's tijd de kortste tijdsaanduiding. Tegenwoordig niet, tegenwoordig kennen we de seconde. Dus als er in 'Midzomernachtdroom' staat '*I'll back in seventy minutes*' moet dat logischerwijs worden 'Ik ben terug in zeventig seconden'. Geen steek tussen te krijgen. Shakespeare is onbegrijpelijk.